

9. Хролець О. І. Дитяча література як засіб виховання гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей у сім'ї / О. І. Хролець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне : РДГУ, 2005. – Вип.32. – С. 70-72.

Кір'яченко Н. Г.*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті розкриваються переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови і літератури як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів.

XXI століття – час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення.

Комп'ютери стрімко увійшли в різноманітні сфери повсякденної діяльності суспільства, тому широке запровадження комп'ютерної техніки у процесі навчання є важливим завданням педагогів. Сучасному викладачеві літератури вже недостатньо просто мати глибокі предметні знання, володіти практичними вміннями та навичками. Йому необхідно творчо використовувати набуті знання в нестандартній змінній ситуації, виявляти конструктивність в організації і плануванні педагогічного процесу.

Інформатизація освітнього процесу є одним із важливих шляхів пізнання світу та науки і посідає провідне місце в реформуванні освіти України. У педагогіці поняття «інформаційні навчальні технології» – не нове. Усі педагогічні технології належать до інформаційних, бо будь-який навчальний процес – це передача інформації стосовно певної предметної галузі знань. На даному етапі розвитку суспільства в поняття «інформаційні навчальні технології» вкладається новий зміст, який привнесло використання технічних засобів інформатизації навчального процесу (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, різноманітних електронних пристроїв тощо).

Актуальність використання ІКТ підтверджують освітянські документи, нормативно-правові акти, постанови, укази та науково-теоретичні, методичні дослідження, праці, рекомендації, що свідчить про пильну увагу держави, науковців, психологів, методистів, а також учителів-практиків до цієї проблеми. Серед них Закон «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Державний стандарт базової і повної середньої освіти та інші.

Концепція інформаційних технологій була додана до елементу комунікації і виникла у 1980-ті роки. Наразі ІКТ включають апаратні засоби (комп'ютери, сервери, тощо) та програм-

* © Кір'яченко Н. Г.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

не забезпечення (операційні системи, мережеві протоколи, пошукові системи тощо) [4]. Їх можливості широко застосовують під час навчального процесу, звідси ІКТ можна вважати педагогічною технологією. Сьогодні увагу дослідників привертають різні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес. Так, проблематикою використання ІКТ з метою підвищення ефективності самостійної роботи студентів присвячено дослідження Н. Бойко та А. Байраківського, які зазначають, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес сприяє повнішому оволодінню студентами системою знань та вмінь, розвиває творчу спрямованість пізнавальної діяльності студентів, допомагає формуванню відповідних професійних і особистісних якостей [1; 2].

При цьому використання засобів ІКТ у навчальному процесі закладу освіти виступає не самоціллю, а педагогічно виправданим підходом, що має вирішити проблему, над якою працює педагогічний колектив ПТУ №27 – «Впровадження ІКТ в навчально-виробничий та виховний процес училища як засіб розвитку особистості педагога та учня».

У ПТУ №27 використовують різноманітні види сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Це Інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники та підручники, системи дистанційного навчання (системи комп'ютерного супроводу навчання).

Досвід переконує, що комп'ютер сприяє не тільки розвитку самостійності, творчих здібностей учнів, його застосування дозволяє змінити саму технологію надання освітніх послуг, зробити урок більш наочним і цікавим. Комп'ютер забезпечує активізацію діяльності вчителя та учнів на уроці, сприяє здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку спеціальної або загальної обдарованості, формуванню знань, посилює міжпредметні зв'язки.

Використання інформаційних технологій на уроках української мови і літератури може відбуватися різними способами, це залежить від низки чинників, найважливішими з яких вважаємо такі: потреби конкретного уроку, рівень володіння різними програмами та наявність сертифікованих програм у системі освіти.

Використання комп'ютерних систем дає можливість вивчати мову і літературу з інтересом, творчо і ефективно. Саме завдяки комп'ютеру забезпечується простий і швидкий доступ до навчальної інформації, яка сприймається значно краще, ніж викладена на папері. Для тренувальних вправ і словникового диктанту можна обрати завдання текстового характеру, перевірка яких здійснюється автономно. Учні мають змогу бачити на екранах оцінку виконаних завдань.

Основне завдання вчителя, який використовує ІКТ, – навчити дітей здобувати інформацію й аналізувати її, розвивати вміння робити це швидко й ефективно, що формує навички, які

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

знадобляться їм у житті, незалежно від обраної професії. Використання на уроках інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє учням поглиблено усвідомлювати та засвоювати навчальний матеріал. Це створює сприятливі умови для формування в учня здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, емоційно [2].

Головною метою викладача, який використовує інформаційно-комунікаційні технології на уроці, має бути створення сприятливих умов для активного розвитку пізнавальної діяльності, успіх якої значною мірою залежить від різноманітності пізнавального простору.

Але використання ІКТ має і недоліки: неможливість повної заміни технічним засобом традиційних засобів (крейди і дошки); підготовка до таких уроків потребує багато часу. Цей процес включає в себе кілька моментів: визначення уроків, які доцільно робити «комп'ютерними», організація таких уроків, підбір навчального та наочного матеріалу. Тому проводити кожен урок з використанням інформаційно-комунікаційних технологій важко. Уважаємо, що головне завдання ІКТ у процесі вивчення української мови і літератури – підвищити пізнавальний інтерес учнів до вивчення предмета, ефективність його опанування учнями. Головні дидактичні функції, які реалізуються за допомогою ІКТ на уроках української мови і літератури, це:

- *пізнавальна* (використовуючи комп'ютерні технології та Інтернет, можна отримати будь-яку необхідну інформацію, як ту, що зберігається на жорсткому диску власної комп'ютерної бази, так і розміщену на дисках CD-ROM чи відповідних сторінках Інтернету);

- *розвивальна* (робота з різноманітними комп'ютерними програмами, крім активізації літературних можливостей особистості, сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, логічного мислення, пам'ять, уява);

- *дослідницька* (в учнів з'являється можливість узяти участь у роботі літературних пошукових груп, Інтернет-конкурсах; виконувати творчі роботи різних видів, створювати власні творчі проекти, розробляти доповіді, реферати, учнівські презентації, публікації, дослідити певні проблемні питання);

- *комунікативна* (під час обміну інформацією між учнями створюється певна віртуальна єдність, у всіх є реальна можливість увійти на сайти популярних сучасних митців; вони мають можливість зіставити різні погляди, давати їм оцінку, формувати свої позиції).

Систематичне використання комп'ютера на уроці сприяє наступному:

- підвищується якісний рівень використання наочності на уроці;

- зростає продуктивність уроку;

- реалізуються міжпредметні зв'язки;

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

– стає можливою організація проектної діяльності учнів [3].

Працюючи в системі профтехосвіти, стикаємось з проблемою неуспішності учнів, відсутністю інтересу до вивчення предметів загальноосвітнього циклу. Моніторинг знань за шкільний курс показує, що більша частина учнів, які прийшли до ПТУ, мають середній та початковий рівень знань з української мови і літератури. Тому, плануючи подальшу роботу працюємо над створенням сприятливих умов для активного розвитку пізнавальної діяльності, успіх якої значною мірою залежить від різноманітності пізнавального простору. Ураховуючи специфіку профтехосвіти, де вивченню української мови і літератури відводиться мала кількість годин (на 4 курси – 140 годин на вивчення української літератури та 70 годин на вивчення української мови) доводиться використовувати всі дієві форми навчання як на уроках, так і в позаурочний час. Застосування ІКТ активізує цю роботу, посилює мотивацію навчання, формує навички, збагачує словниковий запас учнів, навчає їх володінню нормами літературної мови, формує міцні орфографічні й пунктуаційні вміння і навички.

У практику роботи училища входять уроки в електронному вигляді, невід’ємними частинами якого є демонстрація підбраного матеріалу: ілюстрацій, таблиць, схем, музичний супровід, проведення бліц-опитувань, використання тестових завдань, відео- і аудіофрагментів. Дослідницька діяльність учнів передбачає використання таких методів: визначення проблеми і завдань дослідження; визначення експериментальних, статистичних способів дослідження; збирання, систематизація та аналіз одержаних результатів, підбиття підсумків; звернення до нових проблем.

Окремо хочу зупинитися на уроках-презентаціях.

Використання презентацій на уроках української мови і літератури вважаємо ефективним методичним прийомом, що допомагає в цікавій формі відпрацьовувати, повторювати, узагальнювати, систематизувати і створювати нове на основі вивченого, тому що створення презентацій – ефективне завдання для самостійної дослідницько-пошукової роботи учнів, що згуртовує їх, учить працювати в групі й нести колективну відповідальність за виконану роботу. У практичній діяльності використовуються презентації, створені за допомогою програми PowerPoint. Позитивні результати формування інформаційної, полікультурної, комунікативної, соціальної компетентностей учнів спостерігаються при використанні як готових, так і створених презентацій.

Під час спостереження за навчальною діяльністю учнів 1-2 курсів було виявлено, що труднощі становлять такі теми, як «Складнопідрядні речення, їх різновиди», «Безсполучникове складне речення. Розділові знаки між простими реченнями у БСР». Доречно створювати ситуації успіху, у яких учні

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

переборюють страх помилятися і з радістю беруть участь в обговоренні проблемних ситуацій, виконанні практичних вправ, творчих завдань. Цьому сприяє групова робота, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку з метою розв'язання проблеми. Учні на слайдах створюють опорні схеми до навчальної теми, розташовують таблиці, добирають завдання, приклади. У текстовому редакторі MS Word можна виконувати синтаксичний розбір речень, роботу з деформованим текстом, вправи на переміщення слів, редагування синтаксичних конструкцій, за допомогою стрілочок поєднувати теоретичні відомості і приклади.

На уроках української літератури учням пропонуємо створювати презентації за творчістю І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, І. Франка, М. Коцюбинського, М. Рильського, В. Сосюри, Ліни Костенко, О. Довженка, Г. Тютюнника. Окремо створюються презентації до системи уроків з вивчення творчості певного письменника, презентації з теорії літератури, поетичні презентації, відеопрезентації.

На уроках української мови також активно використовуємо мультимедійні продукти (електронні підручники, словники, електронні таблиці, презентації до уроків різних видів). Власний досвід створення та використання презентацій у процесі вивчення української мови і літератури дозволяє визначити низку чинників, які впливають на ефективність навчально-виховного процесу:

- зростання впливу виступу на аудиторію, оскільки значний обсяг інформації сприймається зоровими та слуховими рецепторами одночасно;
- полегшення розуміння і сприйняття поданого матеріалу;
- запам'ятовування навчального матеріалу на значний період;
- збільшення психологічної вірогідності прийняття правильних висновків, суджень, узагальнень;
- скорочення часу на розкриття проблеми.

Звичайно, у своїй роботі застосовуємо й ті матеріали, що розроблені методистами та вчителями-практиками, зокрема диски з української мови і літератури, але в більшості випадків намагаємось переробити, адаптувати матеріал під своїх учнів та власне бачення уроку. Активно використовуємо електронно-методичний посібник Н. Котляренко, що містить презентації з української літератури за програмою 7-11 класів, окремі диски за творами програми 10-11 класів з української мови.

Кабінет української мови і літератури оснащений комплектами різнорівневих і різноваріантних тестових завдань з мови і літератури в електронному вигляді. А також використовуємо електронні програми із серії «Готуємось до зовнішнього оцінювання. Українська мова та література» (Тернопіль, Сорока Білобока), «Інтертекст» тощо. Ці електронні посібники допомагають на консультаціях для 3-4 курсів для якісної підготовки до ЗНО.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Систематичне використання презентацій на уроках має подвійну користь. Під час перегляду комп'ютерної презентації на уроці учні отримують корисні для них знання й увявлення про можливості програми PowerPoint і, самі того не підозрюючи, учаться грамотно оформляти слайди.

Інформацію з екрана учні сприймають емоційно, це сприяє зосередженню їхньої уваги на об'єктах вивчення, що є важливим для інтенсифікації та підвищення ефективності навчального процесу.

Практикуються в роботі перегляди фільмів або їх фрагментів за прочитаними програмовими текстами, наприклад: «Тіні забутих предків» за повістю М. Коцюбинського, «Украдене щастя» за І. Франком, «Україна в огні» за О. Довженком, «Лісова пісня» за Лесею Українкою, «Мина Мазайло» за М. Кулішем, «Тигролови» за І. Багряним та інші, переглядаємо також фільми із серії «Великі українці», створені на телеканалі «Інтер». Також використовуємо записи телепередач про письменників, що вивчаються в шкільному курсі української літератури, наприклад, про Бориса Олійника, Олеса Гончара, Івана Багряного, Олександра Довженка, Лесею Українку, Михайла Коцюбинського, Івана Нечуя-Левицького, Василя Симоненка, Василя Стуса, Володимира Сосюру та багатьох інших.

Цікавою формою роботи є створення кліпів та їх застосування при вивченні пісень літературного походження. Головне завдання цього методу – показати можливості практичного застосування сучасних комп'ютерних технологій на уроках української літератури. Учні створили кліпи до поезій Івана Франка «Чого являєшся мені у сні?», Михайла Старицького «Виклик», Лесею Українки «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати», Андрія Малишка «Пісня про рушник», Дмитра Павличка «Два кольори» та ін.

Дбаючи про розвиток активізації пізнавальної діяльності учнів, пропонуємо завдання проблемно-пошукового характеру, ставимо питання, на які немає однозначної відповіді. Щоб відповісти на них, учні опрацьовують певну кількість літератури, як запропонованої учителем, так і додаткової, використовують ресурси Інтернету.

Наведемо приклади проблемно-пошукових завдань для учнів II курсу. Тема уроку «Леся Українка. Розповідь про життя поетеси, її мужність і силу духу». Випереджувальні завдання: групова проектна діяльність.

Учні працюють над спільним проектом «Особистість Лесею Українки, грані її художнього таланту»:

– перша група готує повідомлення на тему «Дитячі роки – витоки формування таланту Лесею Українки», складає у вигляді схеми «Родинне дерево Косачів»;

– на основі рекомендованих літературно-критичних статей, самостійно дібраної літератури та інтернет-ресурсів друга група досліджує визначальні риси характеру письменниці;

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

– третя група готує повідомлення на тему «Світ захоплення (улюблені письменники, мистецтво, театр, музика, заняття), сила та різносторонність таланту, освіта»;

– четверта група висвітлює питання «Вплив оточення на формування світогляду й розвиток таланту Лесі Українки».

Такі форми роботи спонукають учнів читати не лише ті твори, що вивчають за програмою, але й додаткові. А ще це пробуджує в них інтерес не тільки до літератури, але й до власної творчості (у результаті учні пишуть твори, вірші, сценарії свят, створюють ілюстрації до художніх творів тощо, які оформлюються в збірки та альманахи).

Незамінними є ресурси Інтернету, коли мова йде про вивчення біографії письменника. Як приклад можна навести фрагмент уроку, який було проведено на 2 курсі під час вивчення життєвого та творчого шляху Лесі Українки.

1. Бесіда, розгляд портретів, світлин.

Учитель. Погляньте на інтерактивну дошку. Скажіть, чи знайома вам ця людина? Що ви знаєте про неї? (Відповіді учнів).

Робота в Інтернет-мережі. Усе про Лесю Українку на сайті «Мислене древо»: <mhtml://file:\E:\> Леся Українка – енциклопедія життя і творчості, <mhtml://file:\E:\> Розділ «Фотогалерея». Перегляд світлин Лесі Українки.

Система запитань, на які учні відповідають після перегляду світлин.

1. Поміркуйте і скажіть, чи може зовнішній портрет людини охарактеризувати її внутрішній світ?

2. Кажуть, що очі людини віддзеркалюють її душу. Що ви можете сказати про очі письменниці?

3. Які риси характеру можна прочитати з портрета?

Важливим моментом у роботі є заочні «віртуальні» екскурсії за допомогою ІКТ, які готуються і проводяться як особисто вчителем, так і разом з учнями. При цьому вони випробовують себе в певній професійній ролі. Готуючись до екскурсії, учні вчать відбирати, аналізувати та систематизувати підібраний матеріал, логічно та послідовно його викладати, використовують світлини, зроблені власноруч під час відвідування музеїв, виставок, подорожей. Логічним завершенням цієї діяльності є створення проєктів.

Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку вони здійснюють упродовж певного часу. Так, на уроках української мови під час вивчення теми «Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Правопис прислівників» доречно мати домашнє завдання, під час виконання якого учні створюють презентацію на тему «Прислівник», використовуючи образне мислення, презентацію зі своїми творчими роботами, поетичні твори з використанням прислівників. Такі завдання сприяють розвитку в учнів навичок мислення високого рівня:

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

уміння аналізувати, протиставляти, розподіляти за категоріями, компонувати, конструювати, порівнювати, класифікувати, встановлювати порядок, відтворювати ідею, передбачати результат, робити висновки.

У статті розкриті лише деякі можливі шляхи використання інформаційно-комп'ютерних технологій в освітньому процесі. Звичайно, ці технології на уроках мови і літератури не слід сприймати, як універсальний засіб вирішення багатьох проблем, з якими щодня зустрічається словесник. Але ж таке важливе завдання, як формування творчого читача можна розв'язати тільки тоді, коли вчитель зуміє прищепити любов до художньої літератури, мистецтва. Звичайно, спілкування на уроках мови і літератури ніщо не замінить. Однак, живучи в епоху інформаційних технологій, ми повинні розумно ними користуватися. Якщо послідовно й систематично використовувати на уроках-словесності комп'ютерні технології, легше контролювати творчий розвиток учнів, формувати спеціалізовані знання в процесі навчання й виховання особистості, реалізувати можливості сучасних засобів навчання.

Нове покоління, що зростає в епоху інформації, потребує принципово нових підходів до організації навчання. Використання комп'ютерних та інформаційних технологій є необхідним інструментом для сучасного уроку української мови і літератури, що активізує пізнавальну діяльність учнів і є важливим кроком до виховання гармонійної особистості XXI століття.

Література:

1. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року, № 537-в.
2. Голобородько К. Ю., Ткаченко Н. П. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури. – Х.: Основа, 2007. – 176 с.
3. Морзе Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій. – К.: Видавнича група BVH, 2008. – 352 с.
4. Обухова Н. Сучасні інформаційні технології // Відкритий урок. – 2011. – №2. – С. 22-23.

Ліпшиць Л. В.*

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ

У статті проаналізовано форми і методи навчання, які сприяють формуванню соціокультурної компетентності майбутніх судноводів міжнародних рейсів при вивченні іноземної мови.

Сучасна концепція розвитку морської освіти в Україні втілює ідею модернізації системи вищої освіти відповідно до європейських та світових освітніх стандартів підготовки майбутніх спеціалістів морської галузі. Такий вектор освіти вимагає зміни змісту навчальних дисциплін та вказує на шляхи впровадження

* © Ліпшиць Л. В.